

so pač brez posebnih pretenzij. Šolska deca jih bo rada igrala. Pač pa se mi zdi, da je »Beseda vodjem mladinskih odrov« važna in pomembna stvar po svojem bistvu, le da v preveč skrčeni obliki, kakor jo je tu podal Skrbinšek, zbuja napačne predstave. »Ustvarjanje« je mogoče samo tam, kjer so stvarilne sposobnosti. Umetnost je stvar zase in mladinski odri spet zase; tega ne gre zamenjavati. Pedagoški momenti mladinskega igranja so vse premalo obdelani, da bi učitelj ali kdorkoli vodi mladinsko igro, mogel črpati zadosti znanja iz njih. Hvale vreden je Skrbinškov namen, želeti bi bilo le, da bi se tem stvarjem še kdo in temeljiteje posvetil. Silvester Škerl

Iz sodobnega srbsko-hrvatskega književnega življenja

(Misli, portreti in ocene.)

6. Nove pesniške zbirke.

V zadnjem letu so izšli Zbrani spisi Jovana Dučića (Bib. sav. jug. pis.), Aleksa Šantića (Jug. pisci in še posebna antologija), Gustava Krkleca (BSJP), A. B. Šimića (Hrv. Mat.); napovedane so zbrane pesmi — obenem z njihovimi proznimi spisi — Miroslava Krleža (Minerva), Vladimira Nazora (Vasić) in Silvije Kranjčevića (Minerva), v zadnjem času so izšle antologije iz Dragutina Domjanića (Srb. knj. zadruga 1933, Po dragom kraju, 1933), in Tina Ujevića (Ojadjeno zvono, Hrv. Mat.); sami književni dogodki, ki bi jih morali spremljati tudi Slovenci in o njih govoriti, če že ne v posebnih studijah, ki jih vsi ti pesniki brezpogojno zaslužijo, pa vsaj v jasnih portretih in spremljajočih revijalnih ocenah. Imenujem samo pesnike iz modernega časa in ne morda tudi izdaj starejših klasikov, katerih zbrana dela in šolske prireditve so pomembne predvsem za poznanje lit. preteklosti in ne toliko sodobnosti, ki nas predvsem zanima. Med temi izdajami bi morali imenovati pesmi Avgusta Šenoe (Binoza), Zmaja-Jovanovića (Geca Kohn) in izdaje v Srpskih piscih (Voj. Ilić, Djura Jakšić itd.) Toda teh knjig slovenske revije ne dobivajo v oceno, kakor sploh ne izdaj Hrvatske Matice, Srpske književne zadruge, Narodne prosvete in drugih (razen novjših založb Nolita in Minerve). Tako najpomembnejših pesniških zbirk sploh ne dobimo v oceno in se seznanjamo z njimi samo slučajno, ne sistematsko, kakor bi bilo potrebno. Dejstvo je namreč, da iščejo priznanja v tujini predvsem literati, ki se šele porajajo in njihovi prvenci še niso kvaliteta, brezpogojno sprejeta doma. Toda tudi med pesniškimi zbirkami, ki so nam to leto prišle v roke, so nekatere velike važnosti, druge pa zanimive kot izraz določenih teženj in iskanj, uporabne za ugotovitev smeri, kam teži pesniški izraz v najsodobnejši srbsko-hrvatski književnosti. Sintetične monografije Srbohrvati za moderno poezijo še nimajo, kakor točno pravi Bogner v Misli (1932, sv. 305—8, str. 196): »Naša (srbskohrvatska) poezija, unatrag zadnjih 30 godina, još nije našla ni svoga kritika ni svoga historika... Ono što je napisano o našoj modernoj poeziji, odavno je već izgubilo vrijednost i danas se jače osjeća potreba za kritičkom ocjenom naše novije

poezije i za revidiranjem mnogih ustaljenih sudova«. Tako tudi moje misli ne morejo biti taka sintetična studija o sodobni poeziji, ampak samo kratke karakteristike posameznih pesnikov in zbirk.

Stih iz pljesnivih ilijad (Dušan Vasiljev).

(Dušan Vasiljev: *Izabrane pesmi*, sa predgovorom V. Živojinovića, Srpska književna zadruga, kolo XXXV, br. 232, Beograd 1932, str. 95. Milovan Djilas: *Slučaj Dušana Vasiljeva*, Nikšić 1933, str. 31. Sp. Vasiljev: *Dušan Vasiljev v prozi*. Misao, 1933, XLI. knjiga 277.)

V prvem portretu sem govoril o Dučiću kot predstavniku in najizrazitejšem srbskem pesniku predvojne dekadentske dobe, ki je živel v simbolih in sanjah, pa se je morala umakniti povojnemu iztreznjenju in nadvladi zunanje stvarnosti nad brezmejno notranjo individualnostjo. Pravi pesnik tega notranjega prehoda, ki se je vršil v dušah v času velike vojske, pa je Dušan Vasiljev, Banatčan, ljudskošolski učitelj, ki je l. 1924 umrl, star 24 let, prav kot češki Wolker, ki mu je tudi sicer po pesniški usodi precej podoben. Tako je šele osem let po smrti »doživel« prvo svojo zbirko, dasi je že prej zavzel vidno mesto v sodobni Pandurovićevi »Antologiji Misli«. Vasiljev je bolj kot katerikoli jugoslovanski pesnik glasnik mladosti, ki že v svojem početku ni imela usojene bodočnosti, ko ji je vojska vzela ideale in jo obsodila na počasno umiranje. Dragiša Vasić je napisal roman tej generaciji (*Crvene magle*), ki se je borila v vojski, da potem brez ploda mre in ima samo še toliko moči, da se vda nihilizmu. Vasiljev pa je pesnik tega pesimizma, jesenskega, svinčenatežkega razpoloženja in grobov, nočnih morečih vizij, brezupne ljubezni, vizij vojske, živega, ekspresivno realističnega razpoloženja na fronti, v barakah in bolnicah, pesnik mrzličnih halucinacij in smrtne slutnje kot naš Kosovel (što znaš da ćeš mlad pasti u zeleni zagrljaj) in obupnih bolnih misli (u mojim rečima strahota veje — od nečeg velikog, strašnog, zlog — za koga ne znam što je, gde je — u zraku? U meni? Djavo? Bog?). Tako je njegovo doživljanje v vojski, ki pomeni v poeziji prelom z artistično neoromantiko, je preprosto in ekspresivno kot Tratnikove skice, neposredno in globoko človeško, dušeče se v stvarnosti življenja, ki je izmaličeno. Toda prave njegove pesmi so šele izraz povojnega obupa, so klic človeka, ki nima »več sanj«, ki ne kleči »ni pred Bogom ni pred ženom«. Ta človek je ubijal, klal do kolen krvav in hoče rešiti vsaj človeka v sebi (Čovjek peva posle rata) in to naturalistično-etičnega, ki se ne bo boril »rečima kako nas Biblija uči«. Iz te težnje je zapel svojo najjačjo pa bogokletno pesem, ki je sprejeta v vse antologije, ko mati ob mrtvem sinu v imenu vse generacije pribije: »Ustani, Sine, da grozne laži koje se radjajo u ime Oca i Sina, sahrani Sin i Mati« (= človeška). Tako je Vasiljev postal predhodnik nove naturalistične generacije, ki je prišla za njim in ki si ga prisvaja. Vendar pa njegova pesem ni proletarska in ne opeva optimistično pohoda nove realistične mladine kot Krklec, ampak je samo pesimistični pesnik tragičnega pokolenja, ki je »Kajn, koji se kaje«; ki je »izgubio bitke i prekleo sebe i sve«; ki »drhće od užasa«; ki dvomi »dali je bilo smisla uopšte se roditi« in katere »ljubav je tiho

umiranje«. Prav v sredini zbirke stoji njegova izpoved v imenu celotne generacije:

Pred nama nema božanstva!	pokatkad samo nad svojim dušama
Mi ničija nismo deca!	da niko ne zna, plačemo...
Mi i u ekstazi pijanstva,	Mi smo vsi Prometeji,
kad nam noga od strasti kleca	mi Neshvačeni, Ismejani,
još uvijek sve možemo.	mi Bolni, Gorki, Goli,
Oh, mi krvnici svakoj ideji,	mi Strašni, Prezreni, Izgnani!

Taka je poezija Dušana Vasiljeva, ki je po njegovih lastnih besedah le »stih pljesnivih Ilijada« (= vojske). Slovenska vojna lirika ni dala tega izraza, dasi mu je umetnostno-oblikovno in tudi vsebinsko precej podoben Seliškar. Pa kot češki Wolker tudi Vasiljev še ni bil proletarski pesnik, čeprav se za ta njegov epiteton bori Djilas v polemični brošuri »Slučaj D. V.«, ki je vsa naperjena proti izboru, kakor ga je za gornjo zbirko izvršil G. Miličević. Torej podoben primer kot pri nas ob Ocvirkovem Kosovelu. Njegova izvajanja pa vključujejo temperamentni borbenosti niso prepričevalna, in slej ko prej bo ostal Vasiljev pesnik jeseni in vojnega razpoloženja, bolj obupne resignacije kot borbenega razrednega upora. Vsa njegova umetnost pa, ki je odklonjena od artizma (»svejedno je sa ili bez rime, nema važnosti oprema i sjaj«) leži v izrazu osebne duševne depresije, ki je obenem izraz vse generacije; ali kot pravi Massuka v svojem uvodu: »v intenzivnosti njegovega notranjega doživljanja in iskrenosti v podavanju se svojim čuvstvom«. Prav isto dokazujejo tudi prozaični poskusi, ki jih sicer ni dosti tiskal, in dramske zasnove, o katerih podrobneje govori v Misli njegov brat Sp. Vasiljev, ki je odkril v njih še novi — popolnoma ne-proletarski motiv: neoromantično nostalgijo. Vsekakor moramo smatrati D. Vasiljeva za tipičnega poveljnega ekspresionista.

Mistik bujne prirodne stvarnosti (Branko Djukić).

(Branko Djukić: Četvrti jahač Apokalipse. Savremenik Srpske književne zadruge, Kolo 11, knjiga 5. Beograd 1932, str. 100.)

Drugačno smer poveljne lirike predstavlja Ličanin Branko Djukić z nekaterimi svojimi močnimi pesmimi v tej zbirki. Če Vasiljev s svojo preprostostjo in človečnostjo spominja na Wolkerja, spominja Djukić s svojo besedno bujnostjo in širokopoteznostjo bolj kot katerikoli pesnik, ki sem ga dozdaj čital, na — Březino. Toda ne na Březino — kozmičnega mistika, ki se zemlja komaj dotika njegovih sproščenih duhovnih vizij, kakršen je v svojem vrhu, ampak na Březino, kot je izšel iz dekadentizma, ko je realistično snov šele premagoval z retoričnim patosom in mistiko smrti, simbolom »skrivnostnih daljav«. Březina je mistik duše, Djukić pa je le mistik — stvari, in to neprimerno bolj neokreten. Četrti jahač Apokalipse je — Smrt, ki pa ni strašna, čeprav za njo ni velike skrivnosti, ampak »mir, noć i ćutanje«, je prazna »kao gusle posle zvuka«. In ta melanholija leži v dnu vseh stvari, ki jih opisuje v prvem ciklu, in vseh njegovih verbalističnih doživetij. Če je Vasiljevu ali našemu Kosovelu bila smrt polna resnične tragike in boječe neskončne slutnje, je Djukiću samo téma, ki jo intelektualno naveže

na zunanji predmet. Zato ni mistik, ampak realist, ki svojo misel prede iz predmeta, kakor ga gleda s telesnimi očmi, ne z notranjim duhovnim pogledom (»pogledom grlim stvari i mislima odkrivam najuzvišene stranice«). Tako razpravlja v globoki pesniški dikciji o smrti ob ogledalu, mrtvem listu, zvonu, zadušnicah, ob pohištvu (*lacrimae rerum*) in prazni halji, ob apostrofiranju Tuge, pomladi in Heraklitovih pergamentih... Če sem prej omenil Březino, sem se ga spomnil zaradi poetične himnične dikcije, polne zavestnega intelektualnega oblikovanja, patosa, polnosti izredno lepih stilističnih figur, apostrofiranj abstraktnih pojmov, ki karakterizirajo Djukićevo formo, ki je bolj poetična proza kot pesem, dasi je razdeljena v verze in okrašena z rimami, je pa od mistike Březinove prav tako daleč, kot Krklec od Rilkejeve, ki ga pa s takim ponosom imenuje svojega predhodnika. Zato te prve pesmi o smrti, ki so dale naslov zbirki, ne zajamejo človeka (najbolj še Balada o majčini dobroti, ki tudi najbolj spominja na Březinovo »Moja mati«), ostavijo ga hladnega, in se nam zdi, da je ta mistika samo prevzeta. Zato pa je Djukić kot realist tudi s takim uspehom prešel v optimistična realistična razpoloženja, v gledanje predmetov samih, da jih ovije z mistiko svojih čutov in bujnostjo svojih poetičnih duhovnih slikovitosti. Ko prevzame lepota stvari »same na sebi« njegovo dušo, zna Djukić zapeti pesmi, ko jih nisem dosti čital v srbski književnosti. To je prava realistična mistika stvari, ki eksistira sama na sebi, pa ima vendar svoj pravi podaljšek v vsej kozmični duši, in je v zvezi z drugimi, sebi enakovrednimi stvarmi, katerih ena je tudi človek. To ni več impresija, ampak že nov svet, živ kot človek med njim. Djukić se je ves predal odkrivanju te prirodnosti, gozdovom, pomladi, travi, življenju v vasi, modernemu rusticizmu, mistiki stvarnosti kot pri nas mogoče Kocbek. Njegovi kmečki pejsaži (Večerni zimski blagoslov, Molitva težakova za rodinu, Balada o težakovom prepoletnjem večernom blagoslovu...) niso samo svetloba in senca, ampak ostro orisani liki na »velikih in malih platnih«. Prav tako polno so gledana tudi njegova tihožitja (Košarica sa voćem, Stolnjak). Za primer njegovega stila navajam samo nekaj polnih potez iz opisa gozda:

Milim i hvatam kap vode iz kamenih sudova:
tako sam brat pticama što su se tu napajale.
Kad su se prve zlatne predje probudjene zore odvajale,
prodahtale su vlažne nozdrve srna, odnoseći rosu na toplini svojih
vitkih udova. (93)

Sada na moja pluća pada težina mirisa što ga soči šuma jelova.
Jutros je ovaj grad dobrih u velikom hladu.
Vetar od nekod veje molitvama: to, dole, u gradu,
devojke, na belini svojih nežnosti, nose pobožnost Tjelova. (88)

Sam Gospod prešao je svojim dlanom ovim udoljcima:
sve je na svetu lepo i veliko, jer sve smrt svoju ima. (93)

ali:

Pa ipak ta lepota koja me sreća, izgleda za mene kao poslednja čaša.
Srce je kao laki čamac što sam sebe razbija o stene.

Eto, po zveku lišća, ja već slutim da je tu, negde, blizu Jesen, kada će
za mene,
na domu, umesto starih majčinih arija, cvetat dvanaest tuga kao
dvanaest očenaša. (90)

Svojo zbirko pa konča s tem izprehodom »integer naturae«:

Vraćajući se, noseći govor juna, nikog nisam oslovio.
Zamišljen hranio sam se dahom šume i lišća kao mlekom.
I okićem travama, znam da kroz jedini taj dan nisam plovio
besciljno i prazno, kao slamka rekom. (98)

Tako je obupni pesimist povojne dobe našel svoj smisel v prirodi, v tradiciji kmečkega življenja, v intimnem življenju s stvarmi okoli sebe, ki jim je dana ista usoda kot človeku — v Bogu. V resnici pa je Djukić refleksiwni pesnik, pišoč iz intelektualne emocije, ki jo spremlja fina poetična slikovitost. Zato je zavesten oblikovavec besede in verza, ki je redno rima, in to večinoma v moški enozložni rimi, ki je tako redka v srbščini, ter le izjemoma menja svoj verz, često patetičen, baročno verbalistično obložen. S polnimi figurami zakriva e p i k o svoje lirike, opisno zunanost, ki je kriva, da imamo često občutek, da je pesem delana, ne zapeta, intelektualno hladna in ne topla. Toda ob čudoviti jasnosti, polnosti in plastičnosti slik se uživajoč ustavljamo.

(Dalje)

Tine Debeljak

GLASBA

Jesenska glasbena sezona v l. 1933

Bilanca prve polovice letošnje glasbene sezone je še dokaj razveseljiva. Koncert se vrsti za koncertom, da skoraj lahko govorimo že o hiperprodukciji. Izvajanja z domačimi močmi dosežajo po večini lepo umetniško višino. Umetnikov-solistov vseh vrst, ki smo si jih morali še nedavno od drugod izposojati, imamo skoraj na izbiro. Tudi na občinstvo se ne moremo pritoževati: resni koncerti navadno niso prazni. Opaža se pa, da obilica glasbenih prireditev občinstvo utruja in ga napravlja apatičnega; zato ni marsikak, z vso resnostjo pripravljen koncert deležen zadostne pozornosti, kar velja zlasti za one v manjšem stilu, ki ne uporabljajo pretirane reklame. Poslušavec, ki ne zna po lastni uvidevnosti ločiti dobrega od slabega, sodi kakovost prireditve po reklami. Prevaran v svojem pričakovanju izgubi zaupanje tudi do umetniško visoko stoječih prireditev in izgubi pravilen odnos do glasbe sploh.

Opera je naznanila v začetku sezone celo vrsto novih del. V koliko bo obljubo spolnila, v sredi sezone še ni mogoče reči. Do sedaj smo slišali pet, šest premier. Otvorili so sezono s Čajkovskega »Pikovo damo«. Poleg »Onjegina« je »Pikova dama« edina opera Čajkovskega, ki se je obdržala tudi na izvenevropskih odrih; po notranji moči »Onjegina« ne doseza. Čajkovskij je v svojem bistvu izrazita lirična narava brez posebne odrske nadarjenosti. Od svojih desetih oper je le dve rešil za oder. K temu je pripomoglo zlasti njegovo popolno tehnično obvladanje orkestra in pa slava.